

Andorka Rudolf

Bevezetés a szociológiába

ELŐSZÓ

Andorka Rudolf Bevezetése egy évtizede népszerű tankönyv, az oktatók számára pedig mint kézikönyv megkerülhetetlen. Az 1996-ban lezárt kézirat háttérében húsz év oktatási tapasztalata és hosszú, ám fájdalmasan korán megszakadt, gazdag és sokoldalú tudományos életpálya áll. A kötet első három fejezete a szociológia tudományának alapkérdéseit, történetét és módszertanát tárgyalja, a további tizenhat pedig egy-egy társadalmi jelenséggel foglalkozik. Természetes igény a tankönyvekkel szemben, hogy időről időre megújuljanak. Ezt szolgálja a most megjelenő bővített kiadás, amelyet Andorka Rudolf tanítványának, Spéder Zsoltnak a vezetésével egy munkacsoport készített elő. A felkért szakemberek Változások az ezredfordulón címmel valamennyi tematikus fejezethez egységes szerkezetű kiegészítést fűztek. Ezek középpontjában - az eredeti könyv hagyományait követve - az empirikusan is megragadható tendenciák bemutatása és értelmezése áll, ám képet kapunk az adott ismeretkört érintő legújabb elméleti fejleményekről és a fogalmi rendszer esetleges módosulásairól is, következetesen elkülönítve a nemzetközi és a hazai vonatkozásokat. Ugyanakkor ez a változat sem mond le arról a célról, hogy egyfajta kézikönyvként is funkcionáljon, és hogy a mai magyar és európai társadalom viszonyai között eligazodni kívánó szélesebb olvasóközönség is haszonnal forgathassa.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó a második, javított és bővített kiadáshoz

Előszó az első kiadáshoz

A szociológia mint tudomány

- A szociológia tudománya
- A társadalmi struktúra, intézmények, kultúra
- A társadalomtudományok történeti kialakulása
- A szociológia tárgya, módszere és alapvető szemlélete
- A társadalomtudományok emberképe
- Mire jó a szociológia?
- A szociológus szerepei
- Szociológiai kutatás és politikai cselekvés
- A szociológiai kutatások objektivitása
- Összefoglalás
- Vitakérdések
- Alapfogalmak és szakkifejezések
- Ajánlott irodalom

A szociológia története

- Az előfutárok
- Az "alapító atyák"
- A klasszikusok kortársai
- A két világháború közötti szociológusok
- A szociológia irányzatai a második világháború utáni évtizedekben
- Új elméleti orientációk az 1980-as és 1990-es években
- A magyar szociológia története
- Összefoglalás
- Vitakérdések
- Alapfogalmak és szakkifejezések
- Ajánlott irodalom

A szociológia módszertana

- A szociológiai vizsgálat lépései
- A probléma megfogalmazása
- Elméleti hipotézisek
- Operacionalizálás
- Adatgyűjtési módszerek
- Elemzés
- Az eredmények közzététele
- Mintavétel
- Kérdőívkészítés
- Megkérdezés vagy interjú
- Vélemények és attitűdök mérése skálákkal
- Kódolás
- Adatfeldolgozás
- Mérési szintek

Nominális szint
Ordinális szint
Intervallumszint
Aránymérő szint
Táblázatok készítése és elemzése
Egyszerű statisztikai mutatók
Két- és többváltozós elemzési módszerek
Etikai kérdések
Összefoglalás
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Egyenlőtlenség, szegénység

Alapfogalmak
Egyenlőség-egyenlőtlenség
Méltányosság, igazságosság
Szegénység
Módszerek
Háztartásijövedelem-felvétel
Háztartáspanel-felvétel
Létminimum
Jövedelmi decilisek
Elméletek
Az elfogadható egyenlőtlenség mértéke
Egyenlőtlenség a történelemben
Az egyenlőtlenség és a szegénység okai
Nemzetközi tendenciák
Szegénység a fejlődő országokban
Szegénység a fejlett országokban
Magyarországi helyzet
Szegénység 1945 előtt
Szegénység és egyenlőtlenség a szocialista korszakban
Szegénység és egyenlőtlenség a rendszerváltás óta
Kik a szegények?
Társadalompolitika
A jóléti állam kiépülése
Viták a jóléti államról
A magyar jóléti rendszer
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Társadalmi szerkezet és rétegződés

Alapfogalmak
Társadalmi szerkezet, státus és szerep
Társadalmi rétegződés
Társadalmi osztály, réteg, státuscsoport, elit
Módszerek
Survey-módszer
Önbesorolós módszer, presztízsvizsgálat, társadalmi-gazdasági státus
Elméletek
Harmónia-, konfliktus-, csere- és kényszerelméletek
Konzervatív és radikális elméletek
A társadalmi szerkezet kategóriáinak elméleti alapjai
Sokdimenziós társadalomszerkezet-elméletek
Pénztőke, kulturális tőke, szociális tőke
Hatalomelméletek
Új marxista társadalomszerkezet-elméletek
Presztíz, társadalmi helyzet és társadalmi milliő
A társadalmi helyzet hatása az egyén életére, nézeteire
A társadalmi kategóriák száma
Nemzetközi tendenciák
A társadalmi szerkezet változása
A "munkásosztály elpolgárosodása" és az "osztályok elhalása"
Magyarországi helyzet
Társadalmi szerkezet a két világháború között
"Két osztály és egy réteg"
Rétegződésvizsgálatok
Elméleti modellek
A jövedelmi és életkörülmény-különbségek növekedése a rendszerváltozás óta
Társadalompolitika
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Hazai tendenciák
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Város és falu

Alapfogalmak
Város és község
Egyéb formák
Urbanizáció, városodás, városiasodás
Szuburbanizáció, szegregáció, slum, invázió, szukcesszió, filtráció
Módszerek
Elméletek
Urbanizáció
A városi és a falusi életmód különbségei
városökológiai elméletek
Nemzetközi tendenciák

Urbanizációs tendenciák
Szegregáció és slumosodás a nagyvárosokban
Az emberi kapcsolatok és a lelki egészség
Magyarországi helyzet
Késleltetett városfejlődés
Tanyák
Városhiányos településhálózat
Az életkörülmények különbségei
Regionális különbségek
Budapest városökológiai övezetei
Lakásviszonyok
Társadalompolitika
Településfejlesztési politika
Lakáspolitikai
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Társadalmi mobilitás és vándorlás

Alapfogalmak
Társadalmi mobilitás
Nyitott és zárt társadalom
Vándorlás (migráció)
Állandó és lakónépesség
Ingázás, nemzetközi vándorlás, vándorlási egyenleg
Módszerek
Az ISA-paradigma
Az összes mobilak aránya, strukturális és cirkuláris mobilitás
Stratifikációs paradigma, útelemzés
Loglineáris paradigma
A belső vándorlás adatforrásai és arányszámai
A nemzetközi vándorlás adatforrásainak hiányosságai
Elméletek
A társadalmi rendszerek hatása a mobilitásra
A strukturális tényezők hatása a mobilitásra
Az "amerikai álom"
Mobilitás a posztindusztriális társadalmakban
A mobilitás társadalmi hatásai
Mobilitás és társadalmi egyenlőtlenség
Az ember mint vándorló lény
A belső vándorlás átmenetének elmélete
A nemzetközi vándorlások átmenetének elmélete
Nemzetközi tendenciák
Történeti vizsgálatok

Nemzetközi összehasonlítások
Az iskolai végzettség hatása a mobilitásra
A belső vándorlás
Nemzetközi vándorlások
Magyarországi helyzet
Történeti kutatások
Nemzedékek közötti mobilitás
Társadalmi mobilitás rétegenként
A mobilitási esélyek egyenlőtlensége
A magyar mobilitás és a nemzetközi trendek
Nemzedéken belüli mobilitás, eliticsere
Belső vándorlás
Nemzetközi vándorlás
Társadalompolitika
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Népeség, népesedés, egészségügyi ellátás

Alapfogalmak
Demográfia
Termékenység, halandóság, reprodukció, morbiditás
Módszerek
A születések mutatói
A halálozás mutatói, a halandósági tábla
Csecsemőhalandósági és természetes szaporodási arányszámok
Elméletek
A demográfiai átmenet elmélete
A termékenység közgazdaságtani és szociológiai elméletei
Nemzetközi tendenciák
Népeségszám
Halandóság
Termékenység
Magyarországi helyzet
Népeségszám
Halandóság
Termékenység
Társadalompolitika
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések

Kiemelt demográfiai csoportok: nők, idősek, fiatalok és gyermekek

Alapfogalmak
Az időskor alsó határa
A fiatalkor határai
A gyermekkor és serdülőkor
Módszerek
Népszámlálások
Szociológiai adatfelvételek
Elméletek
A nemek közötti különbségek okai
A férfiak és a nők közötti munkamegosztás
Az egyén életciklusának szakaszai
A felnőttkor előtti és utáni életszakaszok elkülönülése és meghosszabbodása
Nemzetközi tendenciák
A nők hátrányai a világ különböző országaiban
A nyugdíjrendszerek problémái
Az ifjúság problémái
A gyermekek relatív elszegényedése a fejlett országokban
Magyarországi helyzet
Nők
Idősek
Fiatalok
Posztadoleszcencia Magyarországon
Gyermekek
Társadalompolitika
A nők hátrányai mérsékelésének lehetőségei
A magyar nyugdíjrendszer problémái
Családpolitika
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Faj, nemzet, etnikai csoport, kisebbségek

Alapfogalmak
Faj, rassz
Nemzet
Nemzeti és vallási kisebbség, etnikai csoport
Rasszizmus, etnocentrizmus, nacionalizmus
Előítélet, sztereotípiák, diszkrimináció
Módszerek
Elméletek
A nemzettudat kialakulása
Az agresszív nacionalizmus kialakulásának okai
Nemzetközi tendenciák

A feketék helyzete az Egyesült Államokban
A multikulturális társadalom
Az autoritárius személyiség
Magyarországi helyzet
A nemzettudat Magyarországon
A roma kisebbség helyzete
A zsidó vallási kisebbség és az antiszemitizmus
Társadalompolitika
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Család

Alapfogalmak
Csoportok
Család, családmag, háztartás
Házasságtípusok
Módszerek
Elméletek
A családfejlődés evolucionista elmélete
A háztartások történeti változásai Európában
A család funkciói
A szerelem és a szexualitás történeti változásai
Háború a család körül
A gyermekek helyzete a családban
A felnőttek és idős szülei közötti kapcsolat
Nemzetközi tendenciák
Magyarországi helyzet
Háztartásnagyság és háztartástípusok
Házasságkötés
Válás
Házasságon kívüli születés
A családok életciklusának változásai
A házastársak kiválasztása
A család funkcióinak változásai
A családra vonatkozó társadalmi normák
Társadalompolitika
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Oktatás

Alapfogalmak
Oktatás, nevelés, a társadalom integrációja
Emberi beruházás
Módszerek
Iskolai végzettségi arányszámok
Beiskolázási arányszámok
Elméletek
Az iskola szerepe
Kulturális tőke és nyelvi készségek
Öröklés
A meritokratikus társadalom
Nemzetközi tendenciák
Az iskolai végzettség és a beiskolázási arányszámok növekedése
Az iskolai végzettség hatása az életpályára
Magyarországi helyzet
A magyar népesség iskolai végzettsége
Iskolázottság és társadalmi helyzet
Az oktatásból kimaradtak helyzete
A kisegítő iskolák
Társadalompolitika
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vítakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Gazdaság

Alapfogalmak
A közgazdaságtan és a gazdaságszociológia viszonya
Informális, második, szürke- és feketegazdaság
Szervezet, intézmény, bürokrácia
Módszerek
Elméletek
A gazdasági élet szereplőinek motivációi
Gazdasági mechanizmusok: reciprocitás, redisztribúció, piac
Vita a szocialista gazdaságról
A "menedzserek forradalma"
A bürokratikus szervezetek
A gazdasági fejlődés társadalmi korlátai
Nemzetközi tendenciák
A tudományos munkaszervezés és az emberi kapcsolatok irányzat
Gépesítés és automatizálás
Autonóm munkacsoportok és a munkás-önigazgatás
A munkaerőpiacok
Munkanélküliség

Az informális gazdaság
Magyarországi helyzet
Üzem- és munkaszociológiai vizsgálatok
A vállalatok és a kormány közötti alku
A második gazdaság
Vállalati gazdasági munkaközösségek
A privatizáció
Az új gazdasági elit és a magánvállalkozók
A munkanélküliség
A háztartások alkalmazkodása a gazdasági nehézségekhez
társadalompolitika
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Állam, kormányzat, politika

Alapfogalmak
Állam, kormányzat, politika
Hatalom és uralom
Tradicionalis, karizmatikus és racionális-legális uralom
Demokrácia, totalitarizmus, autoritarizmus
Párt, nyomást kifejtő csoport, mozgalom
Civil társadalom
Jóléti állam
Módszerek
Elméletek
Az állam
A nemzetállam
Demokrácia és gazdasági fejlettség
Állampolgári kultúra
totalitarizmuselméletek
Demokrácia és piacgazdaság
Nemzetközi tendenciák
A demokráciák számának változása
A pártok támogatottsága
Kiábrándulás a politikából
Helyi hatalmi viszonyok
A jóléti juttatások
Magyarországi helyzet
A piacgazdaság és a demokrácia támogatottsága
A pártok szavazótáborának összetétele
Közvélemény a jóléti juttatásokról
Társadalompolitika
Összefoglalás

Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Életmód

Alapfogalmak
Módszerek
időmérleg
Háztartás-statisztika
Megfigyelés és élettörténet
Elméletek
Az életmód szerepe Max Webernél
A hivalkodó fogyasztás
Az időfelhasználás szociológiája
Munkáséletmód és a szegénység kultúrája
Praxis és habitus Bourdieu-nél
Társadalmi milliók
Nemzetközi tendenciák
A szabadidő növekedése
Időmérleg-vizsgálatok
Egyéb vizsgálatok
Magyarországi helyzet
Időmérleg-vizsgálatok
Jövedelemkiegészítő munkák
Újabb tendenciák
A férfiak és nők életmódja közötti különbség
A társadalmi rétegek életmódjának különbségei
Életstíluscsoportok
A szegények és a romák életmódja
Társadalompolitika
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Kultúra, értékek és normák, szocializáció

Alapfogalmak
Kultúra, szubkultúra, kulturális pluralizmus
Normák
Értékek
Szocializáció, szerep, státus
Az élet minősége

Kulturális szakszociológiák
Módszerek
Rokeach, Inglehart és Kohn módszere az értékek vizsgálatára
Az attitűdök vizsgálata
Az élet minőségének vizsgálata
Elméletek
A gazdasági alap és a kultúra kölcsönhatásai
Értékek változásának elméletei
A nevelés dilemmái
Az élet minőségének három dimenziója
Nemzetközi tendenciák
Az értékek változása
A szocializációt befolyásoló körülmények
Az élet minőségének vizsgálata
Magyarországi helyzet
A tradicionális értékek uralma
Normák és életminőség a magyar társadalomban
Könyv olvasás, televíziózás
Társadalompolitika
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Deviáns viselkedés

Alapfogalmak
Deviáns viselkedés
Módszerek
Statisztikai mutatók
Viktimológiai felvételek
Az alkoholizmus becslési módszerei
Epidemiológiai vizsgálatok
Elméletek
A deviancia funkciói és diszfunkciói
A szociológiai elméletek jellemzői
Biológiai elméletek
Pszichológiai elméletek
A szocializáció zavarai
A bűnözés magyarázata a racionális választás elmélete alapján
Kulturális elméletek
Anómiaelméletek
Minősítési elmélet
Nemzetközi tendenciák
Öngyilkosság
Bűnözés

Alkoholizmus
Kábítószer-fogyasztás
Lelki betegségek
Magyarországi helyzet
Öngyilkosság
Bűnözés
Alkoholizmus
Kábítószer-fogyasztás
Lelki betegségek
A deviáns viselkedés okai Magyarországon
Társadalompolitika
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Vallás

Alapfogalmak
Vallás és vallásosság
Egyház, szekta, felekezet, kultusz
Civil vallás
Fundamentalizmus
Módszerek
Elméletek
A vallás funkciója a társadalomban
A gazdaság és a vallás összefüggései
A szekularizáció elmélete
Nemzetközi tendenciák
Szekularizációs tendenciák
Fundamentalizmus
Új vallási mozgalmak
Magyarországi helyzet
A magyar társadalom felekezet szerinti összetétele
A vallásosság változásának tendenciái
Társadalompolitika
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vitakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Társadalmi változás

Alapfogalmak
Társadalmi változás
Gazdasági növekedés, gazdasági fejlődés, társadalmi fejlődés
Jólét, életminőség
Gazdaság- és társadalomtípusok
Centrum és periféria
Módszerek
Elméletek
Rostow elmélete
Az ipari társadalom elmélete
A modernizáció elmélete
Elias civilizációs elmélete
Dependenciaelmélet, centrum és periféria
A modernizáció új elmélete
Forradalomelméletek
Nemzetközi tendenciák
Magyarországi változások
Modernizációs kísérletek, 1825-1945
A szocialista modernizációs kísérlet kudarca
Rendszerváltozás Magyarországon
Életszínvonal
Társadalmi szerkezet
Emberi erőforrások
Modern mentalitás, értékek, normák
Demokrácia
Társadalompolitika
Összefoglalás
Változások az ezredfordulón
Nemzetközi tendenciák
Hazai tendenciák
Vítakérdések
Alapfogalmak és szakkifejezések
Ajánlott irodalom

Bibliográfia

A változások az ezredfordulón című kiegészítő fejezetekhez kapcsolódó bibliográfia

Függelék

A magyar szociológia műhelyei, oktató- és kutatóhelyei, publikációs lehetőségei

Alapfogalmak és szakkifejezések

Névmutató

Tárgymutató